

این متن از سایت دانشنامه حوزوی "ویکی فقه" اخذ شده است.
برای آشنایی و استفاده بیشتر به نشانی www.wikifeqh.ir مراجعه فرمایید.

فکر

کلیدواژه: فکر، تفکر، تعقل، اندیشه، آفرینش، زمین، آسمان، خداشناسی، برهان نظم.
پرسش: تفسیر آیات ۱۹۰ و ۱۹۱ سوره آل عمران که به مسئله تعقل و تفکر اشاره می‌کند چیست؟
پاسخ: خداوند در آیه ۱۹۰ سوره آل عمران [۱] انسان را به تفکر در چگونگی آفرینش آسمان‌ها و زمین دعوت می‌کند، و در آیه بعد نتیجه و ثمره این تفکر را بیان می‌نماید. این آیه در بیان وحدانیت خالق هستی است و می‌فرماید اگر کسی به دقت و از روی تفکر و تعقل در چگونگی آفرینش آسمان‌ها و زمین و رفت و آمد شب و روز بنگرد، نشانه‌های روشنی بر قدرت خدای متعال خواهد یافت؛ آثار بدیع و اسرار عجیبی که بندگان را به سوی مبدأ و معاد راه‌نمایی و آنان را مجذوب قدرت لایزال الهی می‌کند.

فهرست مندرجات

- ۱- تعقل
- ۲- تفکر
- ۳- آیات ۱۹۰ و ۱۹۱ سوره آل عمران
- ۴- آثار تفکر
  - ۴.۱- پی بردن به وجود خالق حکیم
  - ۴.۲- پشت سر هم آمدن روز و شب
  - ۴.۲.۱- درخواست مشرکان از پیامبر
- ۵- تفسیر آیه مذکور
  - ۵.۱- توحید
  - ۵.۲- برهان نظم
- ۶- اهمیت فکر و اندیشه
- ۷- منابعی برای آگاهی بیشتر
- ۸- پانویس
- ۹- منبع

تعقل

یکی از بهترین راه‌های **خداشناسی**، همان راهی است که خداوند از آن راه بر وجود خویش استدلال نموده است، و آن بهره‌گیری از عقل برای شناخت خالق هستی است؛ یعنی اگر انسان از **عقل** خویش بهره‌گیرد و در نظام هستی، عجایب و اسرار **خلقت** و نظم حاکم بر سراسر **جهان** تفکر نماید، به وحدانیت خالق این جهان پی خواهد برد و به حکمت و عظمت خلقتش اعتراف خواهد نمود.

تفکر

تفکر از مهم‌ترین ویژگی‌های **انسان** است؛ از نعمت‌های الهی است که خداوند به انسان عنایت کرده، و از موضوعاتی است که **قرآن کریم** فراوان انسان را به آن دعوت نموده است.

آیات ۱۹۰ و ۱۹۱ سوره آل عمران

این آیه دعوتی است به سوی **تفکر** در چگونگی آفرینش. [۲]

این آیه به انضمام آیات مشابه (مانند آیه ۱۶۴ **سوره بقره**)، [۳] وحدانیت خالق هستی را اثبات می‌کند؛ چراکه اگر کسی به دقت و از روی تفکر و تعقل در چگونگی آفرینش آسمان‌ها و زمین بنگرد، نشانه‌های روشنی بر قدرت خدای متعال خواهد یافت؛ آثار بدیع و اسرار عجیبی که بندگان را به سوی مبدأ و معاد راه‌نمایی و آنان را مجذوب قدرت لایزال الهی می‌کند.

آثار تفکر

← پی بردن به وجود خالق حکیم

انسان اگر در چگونگی آفرینش آسمان و زمین تفکر نماید، درخواهد یافت که همه اینها حادث و محتاج‌اند و آفریننده‌ای دارند و خالق آنها خداوند است؛ چراکه در اینها نظم عجیب، اسرار و حکمتی است که امکان ندارد از کسی غیر از حکیم صادر شده باشد. پس باید آفریننده‌اش **خالق** حکیم، دانا و متصف به صفات جمال و جلال باشد.

← پشت سر هم آمدن روز و شب

یکی از آیات و نشانه‌های تکوینی‌اش که هر انسانی آن را حس می‌کند، پشت سر هم آمدن **روز** و شب است که براساس نظم دقیق بوده، و دارای آثار، **برکات** و خواص محسوس در نباتات، **حیوانات** و انسان است.

← درخواست مشرکان از پیامبر

این آیات و آیات مشابه، در همین راستاست. هنگامی مشرکان مکه نزد پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌آمدند و از آن بزرگوار برای اثبات وجود خدا و نبوت آن حضرت معجزه می‌خواستند. یکی از پیشنهادها ایشان این بود که به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌گفتند: کوه صفا را برای ما تبدیل به طلا کن. خدای توانا در جوابشان می‌فرماید: خلقت آسمان‌ها و زمین و آمد و رفت شب و روز از نظر اثبات خالق برای افراد خردمند اهمیت بیش‌تری دارد؛ یعنی اگر انسان از عقل و خرد خویش استفاده کند، آیا می‌شود این آسمان‌ها و زمین و آن همه مخلوقات حیرت‌آوری که در آنها موجود است، بدون خالق باشند؟! آیا می‌شود پذیرفت این شب و روز منظمی که در همه دوره ماه و سال حتی به قدر یک ثانیه از دایره تنظیمی خود تخلف نمی‌کنند بدون آفریننده مقتدر باشند؟! آیا خلقت این‌گونه موجودات مهم‌تر است، یا کوه صفا را تبدیل به طلا نمودن؟!

تفسیر آیه مذکور

← توحید

آنچه در تفسیر این آیه شریفه به‌طور اجمال می‌توان گفت این است که این آیه بر مسئله توحید دلالت می‌کند و می‌فرماید: این آسمان‌ها که بر بالای سر ما قرار گرفته و بر ما سایه افکنده، با همه بدایعی که در خلقت آنهاست، و این زمینی که ما را در آغوش گرفته و بر پشت خود سوار کرده، با همه عجایبی که در آن است، و با همه غرابی که در تحولات آن، از قبیل پشت سر هم آمدن شب و روز، همه چیزهایی هستند که نیازمند آفریننده‌ای هستند که ایجادشان کند. این یکی از براهینی است که آیه شریفه بر مسئله توحید اقامه کرده است.

← برهان نظم

برهان دیگر، نظامی است که بر عالم حاکم است؛ حاصل این برهان این است که این اجرام زمینی و آسمانی که از نظر حجم، کوچک و بزرگی، و دوری و نزدیکی مختلف‌اند، اگر انسان به دقت در آنها بنگرد، آن‌گاه خود حکم خواهد کرد که تا چه اندازه نظام این عالم، بدیع و شگفت‌آور است، عالمی که با همه وسعتش هر ناحیه‌اش در ناحیه دیگر اثر می‌گذارد، هر جزء آن در هر کجا که واقع شده باشد، از آثاری که سایر اجزا در آن دارند متأثر می‌شود، جاذبه عمومی‌اش یکدیگر را به هم متصل می‌کند، همچنین است نورش و حرارتش، و با این تأثیر و تأثر سنت حرکت عمومی و زمان عمومی را به جریان می‌اندازد.

و این نظام عمومی و دائم، تحت قانونی ثابت است و حتی قانون نسبیّت عمومی هم که قوانین حرکت عمومی در عالم جسمانی را محکوم به دگرگونی می‌داند، نمی‌تواند از اعتراف به این‌که خودش هم محکوم قانون دیگری است، خودداری کند، قانونی ثابت در تغییر و تحول.

اهمیت فکر و اندیشه

خلاصه معنای دو آیه این است: کسانی که از روی فکر و اندیشه در آسمان‌ها و زمین و اختلاف شب و روز نگاه کنند و ببینند، این اندیشه و تفکر در آنان ذکر دائمی خدا را پدید می‌آورد که در حالات گوناگون، در حال ایستاده، نشسته و هنگام آرمیدن در بستر، به تمام موجودات جهان با نظر دقت می‌نگرند و کوچک‌ترین پدیده آنها را به وجود یک طراح و نقاش ماورای ماده راه‌نمایی می‌کند. نقشه دل‌ربایی که در گوشه و کنار جهان آفرینش جلوه می‌کند، آن‌چنان دل‌های صاحبان خرد را جلب می‌نماید که افکارشان درهرحال چه ایستاده یا نشسته و یا در بستر آرمیده، در یاد آفریدگار است.

در هر یک از پدیده‌ها که می‌نگرند، درس تازه‌ای از خداشناسی می‌آموزند و از طرح نقشه زیبای طبیعت پی به صانع آن می‌برند که دست توانای خود را در این صنع حیرت‌انگیز هرگز عبث و بیهوده به کار نبرده است.

صاحبان خرد در نتیجه این نظر و اندیشه، دیگر در هیچ حالی خدا را فراموش نمی‌کنند، و به این وسیله متوجه می‌شوند که خدای تعالی به‌زودی آنان را مبعوث خواهد کرد، و به همین جهت از خدای تعالی درخواست رحمتش را نموده و از او می‌خواهند وعده‌ای را که به آنها داده، در حقشان تحقق بخشد. [۴] [۵] [۶]

منابعی برای آگاهی بیش‌تر

مجدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ذیل آیه ۱۶۴ سوره بقره.

پانویس

- [↑] آل‌عمران (۳)، آیه ۱۹۰ و ۱۹۱.
- [↑] طباطبایی، سید مجدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۸۷، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۴۱۷ق؛ به نظر می‌رسد مراد از «خلق» کیفیت وجود و آثار و افعال از حرکت و سکون و دگرگونی‌های آسمان و زمین باشد، نه پیدایش آنها.
- [↑] بقره (۲)، آیه ۱۶۴.
- [↑] طباطبایی، سید مجدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۸۷، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۴۱۷ق.
- [↑] موسوی سبزواری، سید عبدالاعلی، مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن، ج ۷، ص ۱۷، مؤسسه اهل بیت (ع)، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۹ق.
- [↑] نجفی خمینی، مجدجواد، تفسیر آسان، ج ۳، ص ۱۰۶ - ۱۰۷، اسلامیه، تهران، ۱۳۹۸ق.

منبع

پایگاه اسلام کوئست.

رده‌های این صفحه : قرآن‌شناسی | تدبر در قرآن | اخلاق اسلامی | تفکر